

Egyik formánál sem figyelhető, hogy az olvasó félperces betekintésre, vagy alapos végigolvasásra kérte-e ki a művet. A nyomtatott dokumentumoknál a használat pontatlan statisztikája sajnos a gyűjteményfejlesztésre hozott döntések alapjául szolgál. Jó lenne olyan információkhoz jutni, hogy ugyanazt az e-könyvet ugyanaz az olvasó hány-szor veszi igénybe. Érdekes lenne az adatoknak az olvasók szintje és típusa szerinti csoportosítása is.

A vizsgálatba a „párokat” a használat alapján választották ki, az eredmények általánosítása azonban az egész állományra könnyen félreértésekhez vezethet. Lehetséges például, hogy egy diák elektronikus szótárt használ, de nyomtatott könyvet szeret olvasni; még sok példát hozhatnánk arra, hogy az eredményeket óvatosan kell értékelni.

### Következtetések

A nyomtatott, illetve elektronikus könyvek használata sok tekintetben különbözik. A nyomtatott

anyag használata gyakoribb, de az e-könyvek használata – újdonságuk ellenére – növekszik. Az e-könyvek használata kevesebb címre koncentrálódik, de ugyanazt a könyvet többször olvassák.

Az olvasók bizonyos témákat inkább elektronikus, másokat inkább nyomtatott formában „vesznek kézbe”. Ezt a megfigyelést támasztja alá az osztályozási rendszer szerinti statisztika is. Az eredményben valószínűleg a távoktatási programoknak is szerepük van. A felmérés eredményei segíthetnek az állományfejlesztésben, ha a könyvtárak saját témakörükben tudják alkalmazni őket.

További kutatások deríthetnek fényt arra, hogy a különböző típusú könyvtárakban, különböző típusú és korú felhasználókkal hogyan alakulnak a fenti eredmények.

/CHRISTIANSON, Marilyn–AUCCOIN, Marsha: Electronic or print books: Which are used? = Library Collections, Acquisitions, & Technical Services, 29. kötet. 1. sz. 2005. p. 71–81./

(Domokos Miklósné)

## Egy kiadói szerzői lista és Lotka törvénye

Az *Emerald* kiadó 2003-ban áttekintette szerzői körét, és megvizsgálta, hogy a 20 624 szerző hány-szor írt a kiadó számára. 13 428-an csak egyszer publikáltak (65%), 7216-an több mint egyszer (35%). A többször közlő szerzők megoszlását a közlemények száma szerint az 1. táblázat mutatja.

110-en írtak 16-szor vagy többször (köztük néhány szabadúszó). 418-an írtak 10-szer vagy többször (2%), s 1668-an ötször vagy többször (8%). Ők a leghűségesebb szerzők. Néhányan 100-szor is publikáltak, de ők többnyire társszerzőkként (pl. doktoranduszokkal). A kiadó véleménye az, hogy az elégedett fogyasztó a legvalószínűbb jövőbeli fogyasztó, és könnyebb a terméket eladni a meglévő elégedett fogyasztóknak, mint a nem fogyasztóknak.

Azok a szerzők, akik ugyanannál a kiadónál gyakrabban publikálnak, bizonyos hűséget tanúsítanak a cég iránt. Ők különösen fontosak a kiadónak, mert valószínű, hogy a jövőben is rendelkezésre bocsátják kézírataikat, s így hozzájárulnak a kutatási eredmények beáramlásához. A hűséges szerzők nehezen változtatnak kiadójukon, s érdekében

mintegy promóciós tevékenységet fejtenek ki; másokat is itteni publikálásra biztatnak, a könyvtárakat kiadványaik beszerzésére ösztönzik stb. A kérdés tehát a kiadó szempontjából az, hogyan lehet a szerzőket többszöri publikálásra buzdítani.

1. táblázat

A szerzők és közleményeik száma

| A szerzők száma | Írásaik száma |
|-----------------|---------------|
| 3327            | 2 (16%)       |
| 1437            | 3 (7%)        |
| 782             | 4 (4%)        |
| 487             | 5             |
| 297             | 6             |
| 218             | 7             |
| 149             | 8             |
| 99              | 9             |
| 95              | 10            |
| 79              | 11            |
| 45              | 12            |
| 37              | 13            |
| 31              | 14            |
| 30              | 15            |

Bibliometriai szempontból vizsgálva az adatokat, első pillantásra is látszik, hogy megoszlásuk meg- egyezik Lotka törvényével. Lotka 1926-ban felállí- tott törvénye azt mondja, hogy az  $n$  közleményt publikáló szerzők száma körülbelül  $1/n^2$ -e azoknak, akik csak egyet; s az egyetlen közleménnyel je- lentkező szerzők aránya körülbelül 60%. Ez azt jelenti, hogy egy adott szakterület szerzői 60%- ának csak egy publikációja lesz, 15%-ának két közleménye ( $1/22$ -ször 0,60), 7%-ának három publikációja ( $1/3^2$ -szer 0,60), és így tovább. Általá- nosan kifejezve a törvény az  $y_x = c/x^n$  képletet ölti, ahol  $y_x$  az  $x(1,2,3,...)$  cikket közlő szerzők száma,  $c$  az egy cikket publikáló szerzők száma,  $s$  az  $n$  egy arányszám (rendszerint  $n=2$ ).

Számos területen bizonyult Lotka törvénye rugal- mas és strukturált eszköznek a szellemi teljesít- mény leírására, és fontos lehet a folyóirat- kiadóknak is, ha a bibliometria semleges nyelven fejezzük ki a cégérhez való hűséget, és a publiká- lás gyakoriságát.

Valóban, az Emerald kiadó által közzétett adatok nagyon szorosan követik Lotka törvényét (2. táblá- zaf).

## 2. táblázat

### Az Emerald adatai Lotka törvényének tükrében

| A szerzők újabb közleménye | Lotka törvénye szerinti megoszlás (%) | Számított optimum* (%) | Az Emerald tényleges adatai (%) |
|----------------------------|---------------------------------------|------------------------|---------------------------------|
| 0                          | 61,0                                  | 65,0                   | 65,0                            |
| 1                          | 15,3                                  | 15,5                   | 16,1                            |
| 2                          | 6,8                                   | 6,7                    | 7,0                             |
| 3                          | 3,8                                   | 3,7                    | 3,8                             |
| 4                          | 2,4                                   | 2,3                    | 2,4                             |
| 5                          | 1,7                                   | 1,6                    | 1,4                             |
| 6                          | 1,2                                   | 1,2                    | 1,1                             |
| 7                          | 1,0                                   | 0,9                    | 0,7                             |
| 8                          | 0,8                                   | 0,7                    | 0,5                             |
| 9                          | 0,6                                   | 0,6                    | 0,5                             |
| 10                         | 0,5                                   | 0,5                    | 0,4                             |
| 11                         | 0,4                                   | 0,4                    | 0,2                             |
| 12                         | 0,4                                   | 0,3                    | 0,2                             |
| 13                         | 0,3                                   | 0,3                    | 0,2                             |
| 14                         | 0,3                                   | 0,2                    | 0,1                             |
| 15+                        | 3,6                                   | 0,1                    | 0,5                             |
|                            | 100,0                                 | 100,0                  | 100,0                           |

\* Az optimum kiszámításánál  $n = 2065$ ,  $c = 0,65$

Az adatok értelmezéséhez figyelembe kell venni, hogy a társszerzőket nem arányosan vették figye- lembe (mindegyik egynek számított), az adatok viszonylag rövid időszakot fognak át, s hogy vajon Lotka törvénye valóban hajlik-e a sokat produkáló szerzők túlbecsülésére. Az eredményt egy sor más tényező is befolyásolhatja: az Emeraldnél egyszer publikálók valójában termékeny szerzők lehetnek, akik azonban itt először jelentkeztek; vagy cikkeik zömét más szakterületeken publikálják, amelyek nem esnek az Emerald érdekkörébe; lehetnek kö- zöttük kutatók és gyakorlati szakemberek; szakmai pályafutásuk kezdő, középső vagy záró éveit tapo- sók; az Emeraldal pozitív vagy negatív viszony- ban állók. Mindez megnehezíti a bibliometriai elemzést.

Mégis várható, hogy az adatok megoszlása nem- igen fog változni a jövőben sem, legfeljebb az egy- szer publikáló szerzők aránya fog közeledni a 61%-hoz. A legtöbb, amit az Emerald várhat, a 60/40%-os megoszlás. A nehézséget az jelenti, hogy kevés szerző mutat fel állandóan magas termékenységet. Az először publikáló szerzők fontosak a kiadó szemszögéből, mert közülük vál- nak ki a jövőben gyakran publikálók, s ezért érde- mes foglalkozni velük. A gyakori szerzők – más megfontolások alapján – ugyancsak fontosak neki, de a teljes termésen belül viszonylag szerény arányt képviselnek.

Lotka törvénye sem magyarázza meg azonban, hogy egyik kutató miért termékenyebb, mint a má- sik. A publikálás gyakorisága korrelációban áll a hivatkozás gyakoriságával és a szakmai tekintély- lyel. Az ösztönző intellektuális környezet szüksé- ges előfeltétele a termékenységnak. Eltekintve a tehetségtől, a szerzőknek szükségük van a siker- ből eredő magabiztosságra, kutatási ösztöndíjakra, az adminisztrációtól és oktatástól való mentessé- gre, társaik megbecsülésére, speciális felszerelésre stb. Mindezek az erőforrások szűken állnak ren- delkezésre, s minthogy a publikálás maga is bizo- nyos előnyökkel jár, aránytalanul több jut azoknak, akik többet publikálnak. A szükséges erőforrá- sokért kemény harc folyik, amelynek során érvé- nyesül a Máté-effektus: akinek van, annak adatik, akinek pedig nincs, attól az a kevés is elvetetik, amije van.

Nem biztos, hogy helytálló az a feltételezés, hogy minél intenzívebb kutatások folynak egy területen, annál számosabbak és magasabb színvonalúak az eredmények. Ahogy ugyanis egyre több kutató és erőforrás csoportosul egy adott problémakörre, az

innovációs munka ugyan nő, de csökkenő mértékben. Ez megmutatkozik a publikációk számában is.

Ezeknek az elméleti modelleknek a tudománypolitikára és a kiadói tevékenységre tett hatása jelentős, de sajnálatos módon nem kellőképpen veszik figyelembe.

Lotka törvényéből az is következik, hogy a múltbeli publikációk megnövelik a jövőbeli publikálás valószínűségét. Nagyobb valószínűséggel fogja az ötvenedik cikket megírni az, aki már negyvenkilencet publikált, mint egy olyasvalaki, aki négyet adott

közre, ír egy ötödiket. Ez nem jelenti azonban az Emerald számára, hogy elegendő rápillantania szerzői adatbázisára, s könnyen kiszűrheti jövőbeni valószínű szerzőit, hiszen figyelembe kell vennie a fentebb említett befolyásoló tényezőket is. Lotka törvénye azonban szilárd keretet nyújt ahhoz, hogy a részletes elemzést elvégezhessék.

**/ROWLANDS, Ian: Emerald authorship data, Lotka's law and research productivity. = Aslib Proceedings, 57. köt. 1. sz. 2005. p. 5–10./**

(Papp István)

## SocINDEX vagy Sociological Abstracts a szociológia tanulmányozásához?

Amikor az EBSCO 2005 áprilisában meghirdette új adatbázisát, a SocINDEX-et, kissé bonyolultabbá tette a könyvtárosok életét, hiszen versenytársat kínált a CSA Sociological Abstractsének (SA), amely már régóta az egyetemi könyvtárak legkedveltebb adatbázisa volt a szociológia területén. A könyvtárosoknak mostantól két jól ismert adatbázis-forgalmazó cég termékei közül kell választaniuk.

A CSA weboldalának tanúsága szerint az 1952-ben indított SA több mint 1800 folyóiratot, valamint könyveket, disszertációkat és konferencia-előadásokat indexel, tesz visszakereshetővé, és lát el kivonattal. A források megválasztása, az adatbázis jól tagolt keresőfelülete (CSA Illumina), valamint a könnyen kezelhető tezaurusz miatt sok könyvtáros ragaszkodik a CSA termékéhez.

Az SA-hoz hasonlóan a SocINDEX is folyóiratok, könyvek és konferencia-előadások anyagát indexeli és kivonatosítja a szociológia és határtudományai területén, s ennek eredményeként több mint 1 600 000 rekordot tartalmaz az adatbázis weboldala szerint. Sokak által ismert keresőfelülete és teljes szövegű változata, a „SocINDEX Full Text” miatt sok könyvtáros tér át az EBSCO adatbázisára.

A szerző, aki a Baker University elektronikus szolgáltatásokkal foglalkozó könyvtárosa, felteszi a kérdést, vajon a saját könyvtárában is követnie kell ezt a példát?

A döntés előtt mindig végig kell gondolni a használati igényeket. A Baker University könyvtára 2700

olyan diákot lát el, akik alap- és mesterképzésben vesznek részt, és kiszolgálja a továbbképzésben részt vevők igényeit is. A szerző a szociológiának abból a definíciójából indul ki, amely a kari tájékoztatóban és a tantervben szerepel: a szociológia „a társadalmi magatartás, a társadalmi struktúra és a társadalmi változások tudományos tanulmányozása”. A stúdiumok során a diákoknak szociológiai kutatásokban és terepgyakorlatokon is részt kell venniük, a továbbképzésben részt vevők záródolgozatának pedig a tudomány és a technika valamilyen társadalmi aspektusát kell érintenie. Az egyetemen tehát a valódi szociológiai irodalom tanulmányozására minden képzési szinten szükség van. Ezért a döntés előtt meg kellett vizsgálni, hogy a két adatbázis közül melyik felel meg jobban az egyetem igényeinek, hogy a könyvtár az egyetem számára legjobb szociológiai adatbázist válasszhassa.

Az SA-t és a SocINDEX-et a folyóiratok száma, a keresés minősége és a kereséshez szükséges tárgyszókészlet alapján hasonlították össze.

### A folyóiratok száma

Az EBSCO a SocINDEX-et az első perctől kezdve úgy hirdette, mint a legszélesebb körű szociológiai tudományos adatbázist, amely felöleli a szociológiai témakörök legszélesebb spektrumát. Bevallásuk szerint a SocINDEX 2908 folyóiratot tár fel, szemben az SA 1858 folyóiratával. A legfontosabb megfigyelés az összehasonlítás során azonban az volt, hogy két különböző EBSCO-folyóiratlista léte-